

УДК 339.137.2

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/159-22>**Решетнікова О. В.**кандидат економічних наук,
Полтавська державна аграрна академія
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7666-5728>**Боровик Т. В.**кандидат економічних наук, доцент,
Полтавська державна аграрна академія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1703-3621>**Сімон А. О.**здобувач СВО "Магістр",
Полтавська державна аграрна академія**Reshetnikova Olga, Borovik Tatiana, Simon Anna**
Poltava State Agrarian Academy

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто основні підходи до трактування поняття «конкурентоспроможність підприємства» та визначено фактори розвитку конкурентоспроможності підприємства. У результаті вивчення різноманітних наукових праць визначено, що основними умовами формування і забезпечення конкурентоспроможності підприємства є внутрішні та зовнішні фактори. Зазначено, що фактори конкурентоспроможності підприємства діють системно, що посилює наслідки впливу кожного окремого фактору. Автори аргументували універсальну природу факторів конкурентоспроможності підприємства в контексті системного підходу до поняття конкурентоспроможності підприємства. За підсумками дослідження наявних підходів автори запропонували власну систему факторів розвитку конкурентоспроможності підприємства, яка включає в себе як зовнішні, так і внутрішні фактори.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємства, фактори конкурентоспроможності підприємства, зовнішні та внутрішні фактори, макрорівень, мікрорівень.

FACTORS OF ENTERPRISE COMPETITIVENESS DEVELOPMENT

The article considers the main approaches to the interpretation of the concept of «enterprise competitiveness» and identifies factors of enterprise competitiveness development. It is noted that the concept of enterprise competitiveness is quite broad, has a dynamic nature and therefore requires constant assessment of its level, monitoring of indicators that characterize it and study the sources of its formation. The authors considered different approaches of other scientists to determine the factors of competitiveness. Based on this analysis, the authors argued the universal nature of these factors in the context of a systematic approach to the concept of enterprise competitiveness. Based on the study of existing approaches, the authors proposed their own system of factors for the development of enterprise competitiveness, which includes both external and internal factors. External factors of competitiveness at the macro level include economic, natural-geographical, scientific and technical, political, legal and socio-cultural factors. Factors of competitiveness at the micro level include competitors, suppliers, consumers, intermediaries and contact audiences. The authors attributed the organizational and managerial, financial and economic, production potential of the enterprise, logistics components and marketing mix of the enterprise to the internal factors. The company can independently manage only the internal factors of competitiveness. It is noted that all these factors of enterprise competitiveness operate systematically, which exacerbates the effects of each factor. There is no doubt that the company needs to pay considerable attention to the study of external and internal factors of competitiveness. Great importance should be attached to the analysis of their strengths and weaknesses in order to assess the real opportunities for competition and the accumulation of financial resources, due to which it could increase the level of competitiveness and ensure its success in the market. Comprehensive work on the selected factors will allow the company to successfully develop its competitiveness and be successful in the market.

Keywords: enterprise competitiveness, factors of enterprise competitiveness, external and internal factors, macro level, micro level.

JEL classification: D21, M31

Постановка проблеми. В умовах ринкової системи розвитку вітчизняного виробництва конкурентоспроможність є одним із важливих індикаторів зростання й розвитку будь-якого підприємства. Численні екзогенні та ендогенні характеристики, що перебувають у динаміці, постійно впливають на конкурентоспроможність підприємства. Посилення конкуренції та невизначеність зовнішнього середовища в Україні ставлять перед керівниками підприємств і менеджерами завдання пошуку адекватних важелів

та інструментів підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Будь-яке підприємство – це комплексна система, яка складається з великої кількості взаємопов'язаних, багатофункціональних елементів, що характеризуються імовірнісним характером процесів і наявністю суперечливих сил. Тому не дивно, що є безліч підходів до визначення факторів конкурентоспроможності підприємства, кожен з яких можна використовувати як ресурс для управління рівнем конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями вивчення конкурентоспроможності, а також факторів її розвитку займалися такі вчені, як О.Г. Янковий, С.О. Шевельова, І.З. Должанський, Т.О. Загорна, Т.М. Плотіцина, О.В. Решетнікова, Ю.П. Калюжна, Р.А. Фатхутдінов, М.Н. Малиш, Л.В. Фомченкова, І.А. Жужгіна та інші.

Але, незважаючи на те, що було виявлено досить широкий інтерес до озвучених питань, питання щодо визначення системи факторів розвитку конкурентоспроможності підприємства не втрачає своєї актуальності та потребує нових підходів щодо вирішення зазначених питань.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є визначення факторів розвитку конкурентоспроможності підприємства, що має на увазі, по-перше, розгляд універсальних елементів, що становлять конкурентоспроможність підприємства у контексті наявних підходів; а також розроблення авторського підходу до визначення системи факторів конкурентоспроможності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо детальніше поняття конкурентоспроможності підприємства. Слід звернути увагу на багатозначність трактувань сутності поняття «конкурентоспроможність підприємства» сучасними вченими-економістами.

За визначенням О.Г. Янкового [1, с. 15], «конкурентоспроможність підприємства – це складна економічна категорія, яка виражає результат взаємодії всіх елементів системи внутрішніх (виробничих, економічних, науково-технічних тощо) і зовнішніх (життєутворюючих, адаптивних) відносин між промисловими підприємствами з приводу можливості реалізації цього виду продукції на конкретному ринку чи його сегменті».

На думку С.О. Шевельової, [2, с. 11], «конкурентоспроможність підприємства – це його здатність підтримувати стійкі позиції на ринку, функціонувати прибутково, бути привабливим для інвесторів, заслужити добрий імідж серед споживачів та різноманітних суб'єктів господарювання».

І.З. Должанський та Т.О. Загорна [3, с. 21] трактують конкурентоспроможність підприємства як «здатність виробляти й реалізовувати продукцію швидко, в достатній кількості, за високого технологічного рівня обслуговування та як можливість ефективно розпоряджатися власними й позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку».

Т.М. Плотіцина [4, с. 205–209] згрупувала визначення конкурентоспроможності підприємства, які були запропоновані російськими вченими у три групи:

1) визначення, які базуються на внутрішній та зовнішній діяльності фірми;

2) визначення, які базуються на товарній складовій частині конкурентоспроможності;

3) визначення, що поєднують товар і виробничу діяльність суб'єкта.

Загалом після вивчення різноманітних трактувань поняття конкурентоспроможності підприємства можна зробити висновок, що воно є досить широким, має динамічний характер і через це потребує постійної оцінки її рівня, моніторингу показників, що її характеризують, та дослідження джерел її формування: виробничих, техніко-екологічних, реалізаційних, маркетингових, інноваційно-інвестиційних, професійно-

кваліфікаційно-кадрових, організаційно-економічних.

Багато вчених вважають, що основними умовами формування і забезпечення конкурентоспроможності підприємства є внутрішні (ендогенні) та зовнішні (екзогенні) фактори. Як у зарубіжній, так і у вітчизняній літературі широко представлені фактори, які забезпечують конкурентні переваги підприємств. Залежно від своїх наукових поглядів і сфери досліджень різні автори обґрунтовують різний набір факторів, які мають вплив на конкурентоспроможність підприємств. Слід відзначити, що фактори конкурентоспроможності підприємства діють системно, що підсилює наслідки впливу кожного окремого фактору.

Вчені відмічають, що внутрішніми факторами конкурентоспроможності підприємство може керувати самостійно. Їхня фактична присутність залежить від наявної системи управління на підприємстві та ставлення власників до своєї сфери діяльності. До них відносять: діяльність керівництва підприємства, систему технічного оснащення, доступ до якісних і дешевих ресурсів, фінансове забезпечення, збут продукції, інновації тощо.

І.З. Должанський та Т.О. Загорна [3, с. 32] до зовнішніх факторів конкурентоспроможності відносять: економічні зв'язки, політичну обстановку в державі, розміщення виробничих сил, наявність на ринку конкурентів, наявність сировинних ресурсів, загальний рівень техніки та технологій, систему управління промисловістю, концентрацію виробництва, законодавчу базу тощо. До внутрішніх факторів належать: рівень відповідності технологій процесу виробництва; система та методи управління; система довгострокового планування; рівень організації процесу виробництва; орієнтація на маркетингову концепцію; ступінь задоволення додаткових потреб конкретного споживача; інноваційний характер виробництва; якість розроблення нових товарів з погляду оптимальності показників.

На думку цих учених, підприємству необхідно приділяти значну увагу дослідженню зовнішніх та внутрішніх факторів конкурентоспроможності, великого значення надавати аналізу своїх сильних і слабких сторін із метою оцінювання реальних можливостей у конкурентній боротьбі та накопичення фінансових ресурсів, за рахунок яких воно змогло би підвищити рівень конкурентоспроможності й забезпечити свій успіх на ринку. У процесі такого дослідження використовують якісні та кількісні показники, що свідчать про рівень стабільності підприємства, здатність виготовляти й реалізувати продукцію, яка користується попитом, в оптимальному обсязі, до того ж забезпечує одержання намічених і стабільних результатів. Спектр цих показників має охоплювати: ефективність виробничо-збутової діяльності підприємства (на базі вивчення динаміки обсягів продажу як у вартісному, так і у кількісному вираженні, портфеля замовлень, завантаження виробничих потужностей, розміру та напрямку інвестицій); ефективність капіталовкладень, резерви зниження затрат виробництва. Також важливого значення набуває аналіз витрат обігу з метою пошуку й усунення непродуктивних витрат у всій системі руху товарів від продавця до покупця [5, с. 87].

Р.А. Фатхутдінов [6, с. 45] серед зовнішніх чинників, що впливають на рівень конкурентоспроможності підприємства на мезоекономічному рівні, виділяє: про-

зорість ринку, якісне правове регулювання, сприяння місцевих органів, використання доступних і дешевих ресурсів, систему підготовки кадрів, рівень інтеграції всередині країни, низькі процентні ставки, гармонізацію системи сертифікації. Серед внутрішніх чинників на галузевому рівні він називає: попит на товар галузі, оптимальний рівень уніфікації і стандартизації продукції, експорт наукомісткої продукції, наявність конкурентоспроможного персоналу в галузі, оптимальний рівень галузевої концентрації, наявність конкурентоспроможних постачальників, оптимізацію ефективності використання ресурсів, наявність радикальних нововведень, великий обсяг конкурентоспроможних підприємств у галузі, сертифікацію та ексклюзивність продукції.

М.Н. Малиш, Л.В. Фомченкова, І.А. Жужгіна [7, с. 20–21] під час оцінки конкурентного потенціалу і формування конкурентної стратегії підприємства пропонують враховувати виробничу, фінансову, кадрову, інноваційну, маркетингову складові частини, а також інформацію щодо кон'юнктури ринку, зокрема дані ресурсного забезпечення та збуту готової продукції.

О.В. Решетнікова і Ю.П. Калюжна [8, с. 160] до внутрішніх факторів конкурентоспроможності додають логістичний складник, зокрема час виконання логістичних операцій, якість надання послуг, логістичні витрати.

Аналіз праць інших учених показав, що деякі автори відзначають вплив на конкурентоспроможність підприємства таких факторів, як: якість, ціна, надійність, час та витрати. Однак відсутнє ранжування факторів за мірою їхнього впливу.

Слід зазначити, що більшість наведених вище факторів розвитку конкурентоспроможності підприємства, які пропонуються багатьма авторами, являють собою групові чинники, які поєднують дію первинних факторів конкурентоздатності. Дійсно, кожен із таких

факторів, як технологічний рівень, економічний потенціал чи рівень управління підприємства, практично неможливо визначити єдиним показником. Це значить, що групові фактори конкурентоспроможності підприємства також належать до класу латентних ознак. Вони вимагають відповідного визначення на базі експертних чи математико-статистичних методів оцінювання. Зрозуміло, що така оцінка можлива тільки на базі системи техніко-технологічних, економічних та інших ознак метричної шкали, які би характеризували названі вище групові фактори. Так, серед внутрішніх первинних факторів можна виділити показники стану та ефективності використання основного та оборотного капіталу, фінансові коефіцієнти ліквідності та платоспроможності, ділової активності підприємства тощо. Серед зовнішніх первинних факторів конкурентоспроможності підприємства можна назвати конкурентну структуру галузі, політичні ризики підприємницької діяльності, наявність у регіоні мережі оптових та роздрібних дистриб'юторів продукції тощо.

Узагальнюючи викладений вище матеріал, пропонуємо такий перелік факторів розвитку конкурентоспроможності підприємства (рис. 1).

Таким чином, нами були виділені та згруповані фактори, які входять до складу різних підходів і, на думку авторів, найбільшою мірою впливають на конкурентоспроможність підприємства.

В авторському підході серед внутрішніх факторів конкурентоспроможності підприємства виділяються організаційно-управлінські, фінансово-економічні фактори, виробничий потенціал підприємства, логістичні складники, а також маркетинг-мікс підприємства.

Висновки. Таким чином, у статті були виділені фактори конкурентоспроможності, присутні в різних підходах до визначення рівня конкурентоспроможності

Рис. 1. Фактори конкурентоспроможності підприємства

Джерело: розроблено на основі [1; 8]

підприємства. Автори аргументували універсальну природу цих факторів у контексті системного підходу до поняття конкурентоспроможності підприємства.

За підсумками дослідження наявних підходів автори запропонували власну систему факторів розвитку конкурентоспроможності підприємства, яка включає в себе як зовнішні, так і внутрішні фактори. До зовнішніх факторів конкурентоспроможності на макrorівні належать економічні, природно-географічні, науково-технічні, політико-правові та соціально-культурні фактори. Фактори конкурентоспроможності на мікрорівні

включають конкурентів, постачальників, споживачів, посередників та контактні аудиторії. До внутрішніх факторів автори віднесли організаційно-управлінські, фінансово-економічні, виробничий потенціал підприємства, логістичні складники, а також маркетинг-мікс підприємства. Саме внутрішніми факторами конкурентоспроможності підприємство може керувати самостійно та повною мірою. Не викликає сумніву той факт, що саме комплексна робота над виділеними факторами дасть змогу підприємству успішно розвивати свою конкурентоспроможність та бути успішним на ринку.

Список використаних джерел:

1. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення : монографія / за заг. ред. О.Г. Янкового. Одеса : Атлант, 2013. 470 с.
2. Шевельова С.О. Конкурентоспроможність молочного підкомплексу : монографія. Тернопіль : Збруч, 2001. 408 с.
3. Должанський І.З., Загорна Т.О. Конкурентоспроможність підприємства : навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.
4. Плотичина Т.М. Определение конкурентоспособности предприятия. *Вестник ТГТУ*. 2010. № 1. Том 16. С. 205–211.
5. Загорна Т.О. Конкурентоздатність фірми в системі стратегічного маркетингу. *Торгівля і ринок України*. 2000. Вип. 11. Т. 1. С. 87–91.
6. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса. Экономика, маркетинг, менеджмент. Москва : Издательско-книготорговый центр «Маркетинг», 2002. 892 с.
7. Малыш М.Н., Фомченкова Л.В., Жужгина И.А. Конкурентоспособность – гарантия устойчивости мясного рынка. *Мясная индустрия*. 2006. № 1. С. 19–22.
8. Решетнікова О.В., Калюжна Ю.П. Логістичні складові конкурентоспроможності підприємства. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2016. Вип. 1(12). С. 158–163.

References:

1. Yankovij O.G. (2013) *Konkurentospromozhnist pidpryyemstva: ocinka rivnya ta napryamy pidvyshhennya : monografiya* [Competitiveness of the enterprise: assessment of the level and directions of improvement: monograph]. Odessa: Atlant. (in Ukrainian)
2. Shevelova S.O. (2001) *Konkurentospromozhnist molochnogo pidkompleksu: monografiya* [Competitiveness of the dairy sub-complex. Monograph]. Ternopil: Zbruch. (in Ukrainian)
3. Dolzhanskyj I.Z., Zagorna T.O. (2006) *Konkurentospromozhnist pidpryyemstva: navch. posibnyk* [Competitiveness of the enterprise: a textbook]. Kiyiv: Centr navchalnoyi literatury. (in Ukrainian)
4. Plotitsina T.M. (2010) *Opredelenie konkurentosposobnosti predpriyatiya* [Determination of the competitiveness of the enterprise]. *Vesnik TGTU* [Bulletin of TSTU], no. 1, tom 16, pp. 205–211.
5. Zagorna T.O. (2000) *Konkurentozdatnist firmy v systemi strategichnogo marketyngu* [Competitiveness of the firm in the system of strategic marketing]. *Torgivlya i rynek Ukrainy* [Trade and market of Ukraine], vol. 11, pp. 87–91.
6. Fatkhutdinov R.A. (2002) *Konkurentosposobnost' organizatsii v usloviyakh krizisa. Ekonomika, marketing, menedzhment* [Competitiveness of an organization in a crisis. Economics, marketing, management]. Moscow: Publishing and bookselling center "Marketing". (in Russian)
7. Malysheva M.N., Fomchenkova L.V., Zhuzhgina I.A. (2006) *Konkurentosposobnost' – garantiya ustoychivosti myasnogo rynka* [Competitiveness is a guarantee of the stability of the meat market]. *Myasnaya industriya* [Meat industry], no 1, pp. 19–22.
8. Reshetnikova O.V., Kalyuzhna Yu.P. (2016) *Logistychni skladovi konkurentospromozhnosti pidpryyemstva* [Logistic components of enterprise competitiveness.]. *Naukovi praci Poltavskoyi derzhavnoyi agrarnoyi akademiyi* [Scientific works of Poltava State Agrarian Academy], vol. 1(12), pp. 158–163.